

Hemşirelik Öğrencilerinin Saldırganlık Eğilimleri ve İlişkili Faktörler

Nursing Students' Tendency To Aggression and Relevant Factors

Özlem CAN GÜRKAN

ÖZET

Amaç: Çalışma, hemşirelik öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini değerlendirmek ve saldırganlığı etkileyen risk faktörlerinin neler olduğunu incelemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki çalışmamızın evrenini, İstanbul'daki bir üniversitenin hemşirelik bölümünde öğrenim gören toplam 350 öğrenci, örnekleme ise evreni temsil gücüne sahip, basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen, 18 yaşını doldurmuş ve çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 236 öğrenci oluşturmuştur. Veriler, anket formu ve Saldırganlık Ölçeği kullanılarak elde edilmiş, veri toplamada öz bildirim tekniği kullanılmıştır. İstatistiksel veri analizi ki-kare testi, Mann-Whitney U-Testi ve lojistik regresyon analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Erkeklerin, babası tarafından annesine fiziksel şiddet uygulananların, anne ve babanın fiziksel şiddetine maruz kalanların ve fiziksel şiddet uygulayanların saldırganlık puanları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Lojistik regresyon analizi sonucunda, anneden fiziksel şiddet görmek, fiziksel şiddet uygulamak, erkek olmak, babası tarafından annesine fiziksel şiddet uygulanmış olması, annenin ve babanın ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olması ve 2 ve üzerinde kardeşe sahip olmak, yüksek saldırganlık eğilimi için risk faktörü olarak belirlenmiştir.

Sonuç: Çalışmanın bulguları sonucunda, belirtilen riskler açısından hemşirelik öğrencilerinin değerlendirilmesi ve yüksek saldırganlık eğilimi gösteren hemşirelik öğrencilerine yönelik eğitim programlarının hazırlanması önerilir.

Anahtar sözcükler: Hemşirelik öğrencileri; saldırganlık; saldırganlıkla ilişkili faktörler; şiddet.

SUMMARY

Objectives: The objective is to evaluate tendencies to aggression among nursing students and to analyze the risk factors that may increase the aggression.

Methods: The population of our descriptive and cross-sectional study consists of 350 students studying at the department of nursing of a university in İstanbul. Sampling includes 236 students who are representative of the population, are 18 years or older, and were selected with the basic random sampling method. All volunteered to participate in the study. The data were obtained using the questionnaire form and the Aggression Scale, and the self-rating method was used to obtain data. Statistical data analysis was performed using chi-square test, Mann-Whitney U-test and logistic regression analysis.

Results: The aggression scores of the males whose mothers were exposed to physical violence by their fathers, who were exposed to physical violence by their mothers and fathers, and who used physical violence were found statistically more significant. As a result of the logistic regression analysis, being exposed to physical violence by the mother, using physical violence, being a male, having a father who uses physical violence against the mother, mother's and father's educational status of primary school and having two or more siblings are specified as certain risk factors for the high tendency to aggression.

Conclusion: Considering the outcomes of the study, we recommend that education programs be prepared in order to evaluate nursing students in terms of these risk factors, and for nursing students who display a high tendency toward aggression.

Keywords: Nursing students; aggression; factors related to aggression; violence.

Giriş

Şiddet, günümüzde önemli bir sağlık sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddetin tüm yaş gruplarını etkilediğini, bireylerin, şiddet mağduru olma olasılığının sosyalleşmeye çalıştıkları ve özellikle savunmasız oldukları ergenlik döneminde (12–24 yaş arası) daha sık olduğunu ortaya koymuştur.^[1,2] Ülkemizde de özellikle son yıllarda genç şiddetiyle ilgili olaylardaki artış dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Tür-

kiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyon Raporu'nda (2007), gençlerdeki şiddetin, devam eden ve boyutları giderek artan bir sorun olduğu ortaya konulmuştur.^[3]

Şiddete maruz kalan gençlerde ve çocuklarda, dışsallaştırılmış (saldırganlık, manüple edici davranışlar, hırsızlık, kavgaya etme, rolleri red etme, toplumsal uyum problemleri ve iletişim kurma problemi vb.) ve içselleştirilmiş (anksiyete, depresyon, korku, utanma, düşük özgüven, umutsuzluk, korku ve içe kapanma vb.) davranış problemleri ortaya çıkmaktadır.^[1,4,5]

Saldırganlık ve şiddet kavramları birbirleri ile ilişkili olup, sözcük anlamı olarak şiddet, insanın fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik her türlü maddi ve manevi olumsuzluğu ifade etmektedir.^[1] Saldırganlık ise birçok kuramcı tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ballard ve ark. saldırganlığı, diğer kişilere karşı fiziksel ve duygusal olarak zarar verme amaçlı bir davranış,^[6] Fromm (1993) varoluşun tehlik-

Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul

İletişim (Correspondence): Dr. Özlem CAN GÜRKAN.
e-posta (e-mail): ozlemcangurkan@gmail.com

Psikiyatri Hemşireliği Dergisi 2016;7(2):87–93
Journal of Psychiatric Nursing 2016;7(2):87–93

Doi: 10.5505/phd.2016.19870

Geliş tarihi (Submitted): 07.05.2015 **Kabul tarihi (Accepted):** 06.05.2016

eye düşmesi durumunda başvuru biyolojik bir tepki,^[7] Freedman ve ark. (1989), başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış,^[8] Riches (1986), insanın sosyal çevresini değiştirmek için kullandığı bir araç,^[9] Köknel (1995) ise öfkenin doğrudan ifadesi olarak tanımlar.^[10]

Şiddete yol açan eğilimlerden en önemlisi bireylerin saldırgan bir tutuma sahip olmalarıdır. Gordon (1999) ergenlerin özellikle engellenme ve anlaşılma karşısında tepkisel davranabildiklerini; otorite figürlerini düşmanca algılayabildiklerini ve böylece şiddet eğilimi gösterebildiklerini belirtmektedir.^[11]

Buss saldırganlığı (1961), fiziksel ya da sözel saldırganlık, aktif ya da pasif saldırganlık, doğrudan ya da dolaylı saldırganlık olarak tanımlar. İtmek, vurmak, ısırma gibi davranışlar fiziksel saldırganlığa, sözlerle psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek sözel saldırganlığa örnektir.^[12]

Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında, biyolojik faktörlerin (beyindeki frontal ve temporal lop işlevlerindeki yetersizlik, norepinefrin ve dopamin gibi nörotransmitterler^[13]), psikolojik / psikiyatrik faktörlerin (içgüdüsellik, egosantrizm, rijitlik, dürtüsellik, zihinsel rahatsızlıklar, kişilik bozuklukları^[14,15]), genetik ve sosyal faktörlerin (akran ilişkilerinin zayıf olması, şiddete veya zorbalığa maruz kalmak, okul başarısının düşük olması, ev ve yaşam koşullarının kötülüğü, alkol ve madde bağımlılığı, aile içi şiddet, ekonomik yetersizlikler^[16]) rol oynadığı düşünülmektedir.

Bandura (1977), saldırgan davranışın sosyal öğrenme ile kuşaklara aktarıldığı üzerinde durmuştur. Sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlık gözlem ya da taklit yoluyla öğrenilir. Davranış ne kadar sık pekiştirilirse o derece kalıcı olur ve gelecek kuşaklara aktarılır.^[17] Yapılan birçok çalışma, ailede şiddet gören veya şiddete tanıklık eden bireylerin şiddete maruz kalma ve şiddet uygulamaya daha yatkın olduklarını ortaya koymuştur.^[18-20] Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda olduğu gibi ülkemizde de, çocuk yetiştirmede fiziksel cezanın yaygın kullanılan bir disiplin aracı olduğu düşünülürse,^[21] şiddet sorunu daha uzun yıllar ülkemizin gündemini meşgul edecek gibi görünmektedir.

Ülkemizde 1980'li yılların başından beri şiddetle mücadele kapsamında çalışmalar yürütülmektedir. Buna rağmen, günümüzde medyada, gençten gence, hasta yakınından sağlık personeline, erkekten kadına ölümle sonuçlanan şiddet haberlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Gençlerde şiddetle mücadele kadar, şiddeti önlemeyi kapsayan girişimler de önemlidir. Gençlerde şiddete yol açan eğilimlerin ve bunların ne gibi değişkenlerle ilişkili olduklarının anlaşılması sorunla etkin mücadele edebilmeyi sağladığı için son derece önemlidir.

Güncel literatür incelendiğinde, genç şiddeti ile ilgili yapılan çalışmalarda çoğunlukla şiddetin görülme sıklığı veya sonuçlarının ele alındığı saptanmıştır.^[22-24] Oysaki şiddet

davranışı göstermese de bazı bireylerin saldırganlık eğilimleri fazladır ve potansiyel şiddet uygulayıcılarıdır. Hemşirelik öğrencileri yaşadıkları toplumun normlarını öğrenerek ve toplumun bir parçası olarak yetişirler. Geleceğin sağlık profesyonelleri ve şiddetin azaltılmasında çözümün bir parçası olacak hemşirelik öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerinin ve saldırganlık eğilimine neden olan risk faktörlerinin belirlenmesi önemlidir. Ülkemizde farklı grupların saldırganlık özelliklerini değerlendiren çalışmalar mevcutken,^[25] hemşirelik öğrencilerinin saldırganlık eğilimlerini ve bunu etkileyen faktörleri belirleyen çalışma sayısı yok denecek kadar azdır.^[26] Bu gerekçeden yola çıkarak çalışmamız, hemşirelik öğrencilerinde saldırganlık eğilimlerini değerlendirmeyi ve saldırganlığı etkileyen risk faktörlerinin neler olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Gereç ve Yöntem

Katılımcılar

Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki çalışmamızın evrenini, İstanbul'daki bir üniversitenin (Marmara Üniversitesi) hemşirelik bölümünde öğrenim gören (1.,2. ve 3. Sınıf) toplam 350 öğrenci oluşturmuştur. Dördüncü sınıf öğrencileri intern programı nedeniyle okul dışında oldukları için çalışma kapsamına alınmamışlardır. Örnekleme ise evreni temsil gücüne sahip, basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen, 18 yaşını doldurmuş ve çalışmaya gönüllü katılmayı kabul eden 236 öğrenci oluşturmuştur. Örnekleme hacmini hesaplamada güven aralığı ve hata payı 0.05 olarak kabul edilmiş ve yapılan hesaplama sonucunda minimum 206 kişinin evreni temsil gücüne sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya başlamadan önce kurum yöneticilerinden uygulamanın yapılabilmesi için yazılı izin, üniversitenin etik komitesinden de etik kurul izni alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerden, araştırmayla ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra sözlü onam alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler anket formu ve Saldırganlık Ölçeği (SÖ) kullanılarak elde edilmiş, veri toplamada öz bildirim tekniği kullanılmıştır.

Anket Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan anket formu 2 bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, katılımcıların demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet vb.) ve ailesel özelliklerini (aile tipi, ailenin yaşadığı yer, anne / babanın eğitim durumu ve kardeş sayısı) değerlendiren sorular yer almıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların fiziksel şiddet uygulama ve fiziksel şiddete maruz kalma durumlarını değerlendiren sorular yer almıştır.

Saldırganlık Ölçeği (SÖ): Buss ve Perry'nin (1992)^[27] geliştirdiği, Buss ve Warren'in (2000)^[28] yeniden revize ettiği ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 2002 yılında

Can tarafından yapılmıştır.^[29] 5'li likert tipindeki ölçek toplam 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki her maddeye katılımcılar; (1) karakterime hiç uygun değil, (2) çok az uygun, (3) biraz uygun, (4) çok uygun ve (5) tam uygun şeklinde yanıt verirler. Ölçeğin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, kırgınlık, düşmanlık ve dolaylı agresyon olmak üzere toplam beş alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan 170'tir. Araştırmalarda, ölçekten elde edilen alt boyut puanları kullanılabilirliği gibi toplam ölçek puanının da kullanılabilirliği belirtilmiştir.^[27,30,31] Ölçeğin orijinalinde, elde edilen puanın saldırganlığın derecelendirilmesinde kullanılabilirliği belirtilmiştir. Bu sınıflamaya göre; ≤ 58 düşük saldırganlık düzeyini, 59-110 orta saldırganlık düzeyini, ≥ 111 yüksek saldırganlık düzeyini gösterir.^[27,28,29] Ölçeğin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinde, Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısı 0.91 olarak belirlenmiştir. Alt boyutlar için Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısı; fiziksel saldırganlıkta 0,83-0,85, sözel saldırganlıkta 0.36-0.59, öfkede 0.72-0.74, düşmanlıkta 0.74 - 0.75, dolaylı saldırganlıkta 0.36-0.53 olarak hesaplanmıştır.^[29] Çalışmamızda ölçeğin toplamı için Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısı 0.88 olarak belirlenmiştir. Alt boyutlar için Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısı; fiziksel saldırganlıkta 0.82, sözel saldırganlıkta 0.48, öfkede 0.54, düşmanlıkta 0.62, dolaylı saldırganlıkta 0.57 olarak hesaplanmıştır.

İstatistiksel Değerlendirme

Verilerin analizi SPSS 14 istatistik programı kullanılarak yapılmıştır (SPSS, Chicago, IL, USA). Veriler, Ki-kare testi ve Mann-Whitney U-testi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada tüm verilerin karşılaştırılmasında $p=0.05$ kullanılmıştır.

Araştırmada üç model oluşturularak, orta düzey saldırganlık ve yüksek düzey saldırganlıkla ilişkili riskler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede çoklu kategorik lojistik regresyon analizi kullanılmıştır.

Çalışmamızda, şiddetle ilişkili faktörlerin ve sosyo-demografik faktörlerin saldırganlık düzeyleri ile ilişkisini hem bir arada hem de ayrı ayrı değerlendirmek amacıyla üç model kullanılmıştır. Model 1'de hem orta düzey saldırganlık hem de yüksek düzey saldırganlık için risk faktörü olabilecek bağımsız değişkenler (aile içinde şiddete tanık olma, ebeveyn şiddeti ve şiddet uygulama) yer almıştır. Model 2'de risk faktörü olabilecek bağımsız değişkenler (sosyo-demografik özellikler) yer almıştır. Model 3'de ise risk faktörü olabilecek tüm bağımsız değişkenler alınmıştır.

Her üç modelde de modelin uyumu Hosmer ve Lemeshow Testi ile değerlendirilmiş, teste ilişkin sonucun anlamlı olmaması ($p>.05$) model-veri uyumunun yeterli düzeyde olduğunu gösterdiği için her iki modelde de lojistik regresyon analizinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bulgular

Toplam 236 katılımcının yer aldığı çalışmamızda katılımcıların %80.5'ini ($n=190$) kadın, %19.5'ini ($n=46$) erkekler oluşturmuş, katılımcıların yaş ortalamasının 19.6 ± 1.8 olduğu, %54.7'sinin üniversiteye gelmeden önce kırsalda yaşadıkları belirlenmiştir. Katılımcıların baba ve annelerinin ilkökul mezunu olma durumlarının sırasıyla %46.6 ($n=110$) ve %73.7 ($n=174$) olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların demografik ve ailesel özelliklerine ilişkin diğer veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

Katılımcıların çeşitli özelliklerine göre, saldırganlık puanları değerlendirildiğinde, erkeklerin saldırganlık puanlarının (84.4 ± 18.3) kadınlara (69.53 ± 14.6) göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($p=0$) bulunmuştur. Babası annesine fiziksel şiddet uygulayanların saldırganlık puanları da (80.6 ± 3.1) diğerlerine göre (71 ± 1.1) anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.05$). Annenin fiziksel şiddetine (77.2 ± 18.3) ve babanın fiziksel şiddetine (80.3 ± 18.1) maruz kalan katılımcıların saldırganlık puanlarının, kalmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p=0$). Fiziksel şiddet uygulayanların (79.9 ± 17.8), uygulamayanlara göre (66.3 ± 12.1) saldırganlık puanları da istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($p=0$) (Tablo 2).

Katılımcıların, saldırganlık ölçeği alt boyut puanları incelendiğinde, en yüksek puanın öfke alt boyutunda olduğu (18.8 ± 4.4), tüm katılımcıların ölçek puan ortalamalarının 72.3 ± 16.4 olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Katılımcıların, saldırganlıkla ilgili risk faktörlerini belirlemek amacıyla, lojistik regresyon analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur. Erkek olmak, orta düzey saldırganlık riskini 1.3 (OR 1.3; model 2) ve 1.4 (OR 1.4;

Tablo 1. Katılımcıların tanıtıcı özellikleri ($n=236$)

	n	%	Ort.±SS
Yaş (Yıl)			19.6±1.8
Cinsiyet			
Kadın	190	80.5	
Erkek	46	19.5	
En uzun süre yaşadığı yer			
Kırsal	129	54.7	
Kent	107	45.3	
Kardeş sayısı			3.8±2.3
Babanın eğitim durumu			
İlkokul	110	46.6	
Ortaokul/Lise	44	18.6	
Üniversite	82	34.7	
Annenin eğitim durumu			
İlkokul	174	73.7	
Ortaokul/Lise	29	12.3	
Üniversite	33	14	
Baba düzenli gelir getiren bir işte çalışıyor	167	70.8	
Anne düzenli gelir getiren bir işte çalışıyor	43	18.2	

Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

Tablo 2. Katılımcıların çeşitli özelliklerine göre Saldırganlık Puan Ortalamalarının karşılaştırılması (n=236)

	n	%	Ort.±SS	Z	p
Cinsiyet					
Kadın	190	80.5	69.53±14.6	-4.7	=0
Erkek	46	19.5	84.4±18.3		
Babadan anneye fiziksel şiddet varlığı					
Var	32	13.6	80.6±3.1	-2.8	<0.05
Yok	204	86.4	71±1.1		
Annenin fiziksel şiddetine					
Maruz kalma	102	43.2	77.2±18.3	-3.5	=0
Maruz kalmama	134	56.8	68.6±14		
Babanın fiziksel şiddetine					
Maruz kalma	52	22	80.3±18.1	-3.6	=0
Maruz kalmama	184	78	70.1±15.1		
Fiziksel şiddet uygulama					
Uygulayan	105	44.5	79.9±17.8	-6.1	=0
Uygulamayan	131	55.5	66.3±12.1		

Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

Tablo 3. Katılımcıların Saldırganlık Ölçeği ve Ölçek Alt Boyut Puan Ortalamaları (n=236)

	Ort.±SS
Öfke Alt Boyutu	18.8±4.4
Düşmanlık Alt Boyutu	15.7±4.3
Fiziksel Saldırganlık Alt Boyutu	13.3±5.2
Sözel Saldırganlık Alt Boyutu	12.2±2.9
Dolaylı Saldırganlık Alt Boyutu	12.1±3.6
Saldırganlık Ölçeği Toplam Puanı	72.3±16.4

Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

model 3) artırmıştır. Erkek olmak aynı zamanda yüksek düzey saldırganlık riskini 3.2 kat (OR 3.2; model 2) ve 2.6 kat (OR 2.6; model 3) artırmaktaydı. Erkek olmak yüksek saldırganlık düzeyi için güçlü bir risk faktör olarak belirlenmiştir.

Kardeş sayısının iki ve üzerinde olması da hem model 1'de hem de model 2'de, normal ve yüksek düzey saldırganlık riskini 1 kat (OR 1.05) daha fazla artıran bir faktör olduğu

bulunmuştur. Babası ilkökul mezunu olanlarda, yüksek düzey saldırganlık riski, olmayanlara göre her iki modelde de 1.2 kat daha fazladır. Uzun süre kırsalda yaşayanlarda, orta düzey saldırganlık riski, yaşamayanlara göre 1.8 kat (OR 1.8; model 2) ve 1.9 kat (OR 1.9; model 3) daha fazlaydı.

Babanın fiziksel şiddetine maruz kalmak orta düzey saldırganlık için bir risk faktörü (OR 1.29 Model 1; OR 1.2 Model 3) olarak saptanmıştır. Bunun yanında annenin fiziksel şiddetine maruz kalanlarda, kalmayanlara göre orta düzey saldırganlık riski 1.14 kat (OR 1.14 model 1) ve 1.31 kat (OR 1.31 Model 3) artarken, yüksek saldırganlık düzeyi riski, kalmayanlara göre 7.1 kat (OR 7.1; model 1) ve 6.02 kat (OR 6.02; model 3) artırmaktaydı. Annenin şiddetine maruz kalmanın saldırganlık düzeyini artıran önemli bir risk faktörü olduğu saptanmıştır. Babası annesine fiziksel şiddet uygulayanların, yüksek saldırganlık düzeyi riski uygulamayanlara göre 2.9 (OR 2.9; model 1) ve 1.9 kat (OR 1.9; model 3) daha fazlaydı.

Tablo 4. Saldırganlık düzeyini etkileyen faktörlerin Lojistik Regresyon Analizi ile incelenmesi

Değişken	Orta düzey saldırganlık			Yüksek düzey saldırganlık		
	Model 1 OR (Sig)	Model 2 OR (Sig)	Model 3 OR (Sig)	Model 1 OR (Sig)	Model 2 OR (Sig)	Model 3 OR (Sig)
Yaş		0.92 (0.41)	0.89 (0.26)		1.13 (0.39)	1.12 (0.47)
Erkek		1.3 (0.56)	1.4 (0.47)		3.2 (0.18)	2.6 (0.30)
Kardeş sayısı 2 ve 1		1.05 (0.53)	1.05 (0.60)		1 (0.95)	1.06 (0.73)
Anne ilkökul mezunu		0.93 (0.86)	0.90 (0.79)		1.5 (0.73)	1.09 (0.94)
Baba ilkökul mezunu		1.07 (0.85)	0.99 (0.99)		1.2 (0.83)	1.2 (0.80)
Uzun süre kırsalda yaşama		1.8 (0.07)	1.9 (0.05)		0.30 (0.15)	0.33 (0.22)
Annenin fiziksel şiddetine maruz kalma	1.14 (0.72)		1.31 (0.48)	7.1 (0.08)		6.02 (0.12)
Babanın fiziksel şiddetine maruz kalma	1.29 (0.62)		1.2 (0.69)	0.28 (0.18)		0.21 (0.14)
Babadan anneye fiziksel şiddet varlığı	1.63 (0.42)	1.9 (0.29)	2.9 (0.29)		1.9 (0.56)	
Fiziksel şiddet uygulama	1.77 (0.13)	2 (0.48)	1.5 (0.24)	5.5 (.13)	6.8 (0.08)	4.6 (0.20)
Model Chi-square ^{**}	X=1.8 p=0.77	X=14.4 p=.07	X=6.9 p=0.62	X=3.09 p=0.79	X=10.5 p=0.23	X=11.1 p=0.19

^{**}Hosmer and Lemeshow Test.

Fiziksel şiddet uygulayanların, uygulamayanlara göre yüksek saldırganlık düzeyi riski 5.5 kat (OR 5.5 model 1), 6.8 kat (OR 6.8 model 2) ve 4.6 kat (OR 4.6 model 3) artmaktaydı. Lojistik regresyon analizinde elde edilen diğer veriler Tablo 4'de sunulmuştur.

Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, erkeklerin, babası annesine şiddet uygulayanların, annesinin ya da babasının şiddetine maruz kalanların ve fiziksel şiddet uygulayanların yüksek düzey saldırganlık risklerinin artabileceğini göstermiştir. Son yıllarda giderek daha da önemli hale gelen gençlerin şiddet eğilimlerinin altında yatan nedenleri anlayabilmek açısından çalışmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların, öfke alt boyut puanlarının diğer alt boyut puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Orta ve yüksek saldırganlık düzeyleri ile ilişkili faktörler incelendiğinde, anneden fiziksel şiddet görmek, fiziksel şiddet uygulamak, erkek olmak, babanın anneye fiziksel şiddet uygulaması, annenin ilkökul mezunu olması, babanın ilkökul mezunu olması, kardeş sayısının iki ve üzerinde olması risk faktörü olarak belirlenmiştir.

Saldırganlığın en temel tetikleyicisi öfkedir. Aslında öfke doğru şekilde ifade edildiğinde, sağlıklı ve doğal bir duygudur.^[10] Ancak öfkenin bir takım dışsal ve içsel uyaranlarla tetiklenmesi neticesinde, sözel ya da fiziksel saldırganlık ortaya çıkabilir. Averill (1983) çalışmasında, kişilerin öfkeli olduklarında %83 oranında sözlü saldırganlık dürtüsü, %40 oranında da fiziksel saldırganlık dürtüsünün ortaya çıktığını belirtmiştir.^[32] Öfke saldırganlığı önemli tetikleyicilerinden biridir.^[10] Bu nedenle öfkeyi kontrol etme becerilerinin geliştirilmesinin saldırganlığı önlemede önemli rolü olabilir.^[30] Çalışmamızda katılımcıların saldırganlık puan ortalamalarının diğer çalışmalarda saldırganlık puanlarından daha düşük olduğu,^[30] öfke alt boyut puanının ise diğer çalışmalarda belirtilen oranlardaki gibi yüksek olduğu belirlenmiştir.^[33] Çalışmamızda ayrıca fiziksel şiddet uygulamanın, yüksek düzey saldırganlık için bir risk faktörü olması, saldırganlık düzeyi yüksek bireylerin daha fazla şiddet uygulayıcısı olduklarını açıklayan çalışma bulguları ile uyumluluk göstermektedir.^[34] Katılımcıların ortalama saldırganlık puanlarının diğer çalışmalarda bildirilen puanlardan düşük olması, çalışmamızdaki yaş grubunun büyük olması ve büyük çoğunluğunun kadın olması ile ilişkili olabilir.

Saldırganlıkla ilgili birçok faktör olduğu kabul edilen bir gerçektir. Özellikle erkek olmak saldırganlık için önemli bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Farklı yaş grupları ile yapılan ve cinsiyet ile saldırganlık ilişkisini inceleyen pek çok çalışmada, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek oranlarda saldırganlık eğilimine sahip oldukları ve saldırgan davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir.^[25,33,35-37] Çalışmamızda da

diğer çalışmalarla uyumlu şekilde, erkeklerde saldırganlık puanlarının yüksek olduğu ve erkek olmanın yüksek düzey saldırganlık için güçlü bir risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgu, erkek çocukları yetiştirmede ailelerdeki şiddeti destekleyici tutum,^[21] erkek çocukların fiziksel şiddete daha fazla maruz kalması^[38] ve erkek çocukların ergenlik dönemi sorunları ile baş etmek için saldırganlığı kullanması^[10] ile ilgili olabilir. Ülkemizde, çocuk yetiştirmede fiziksel şiddet sıklıkla bir ceza ve yaptırım aracı olarak kullanılmakta^[10] ve özellikle erkek çocuklar fiziksel şiddete daha fazla maruz kalmaktadırlar.^[37-40]

DSÖ tarafından "Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" durumu olarak tanımlanan şiddet, fiziksel, duygusal, sözel ve cinsel şiddet şeklinde meydana gelir.^[1] Bireylerin %40'ının gençlik döneminde fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kaldıkları, %8'inin sadece ergenlik döneminde, %25'inin genç yetişkinlik döneminde şiddete maruz kaldıkları belirtilmiştir.^[41] Çocuklar en fazla aile içinde fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.^[1,42]

Aile içinde şiddete maruz kalan bireylerde^[26,27,35,37,39,40,41,43] veya şiddete tanıklık edenlerde^[25,26,35] saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu yapılan çalışmalarla desteklenmiştir. Katılımcıların anne şiddetine maruz kalma oranları diğer çalışmalarda paralellik göstermektedir.^[26,43] Baba şiddetine maruz kalma Duran ve Ünsal'ın (2014) çalışma bulguları ile benzerlik gösterirken,^[26] Ayan'ın (2007) bildirdiği orandan düşüktür.^[43] Farklılık, çalışmalardaki katılımcıların farklı yaş gruplarında olmasıyla ilgili olabilir. Çalışma bulgularımızın Duran ve Ünsal'ın (2014) çalışma bulguları ile benzerlik göstermesi,^[26] her iki çalışmanın benzer özelliklere sahip katılımcılarla yapılması ile ilişkili olabilir. Çalışmamızda, Ayan'ın (2007) çalışmasına benzer şekilde katılımcıların anne şiddetine maruz kalma oranları, baba şiddetine maruz kalma oranlarından daha yüksek bulunmuştur.^[43]

Anne ya da baba şiddetine maruz kalanların saldırganlık puanlarının anlamlı düzeyde arttığı belirlenmiştir. Bulgu diğer çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir.^[26,43,44] Ebeveyn şiddetine maruz kalanların saldırganlık puanlarının daha yüksek olması, bireylerin rol model anne veya babanın saldırgan tutumlarından olumsuz etkilendiklerinin önemli bir göstergesidir.^[21] Anne şiddetine maruz kalmak, çalışmamızda yüksek düzey saldırganlık için önemli bir risk faktörü olarak belirlenmiştir.^[34]

Ülkemizde, çocuk bakımı ve ev işleri kadının öncelikli toplumsal cinsiyet rollerinden biridir. Eğitim seviyesi düşük, çalışmayan, çocuk sayısı fazla, geçmiş yaşamında fiziksel şiddete maruz kalmış ve ruh sağlığı bozuk kadınların

çocuklarına şiddet uygulama potansiyelleri fazladır.^[40,45] Katılımcılarımızın annelerinin önemli bir kısmının ilkökul mezunu olduğu, çalışmadığı ve ortalama 3.8+1.2 çocuğa sahip oldukları göz önüne alınırsa, yüksek düzey saldırganlık için anneden şiddet görmenin, annenin ilkökul mezunu olmasının ve kardeş sayısının iki ve daha fazla olmasının risk faktörü olarak belirlenmesi diğer çalışmalarla uyumludur. Annelerin, fiziksel şiddeti, çocuk ve gençleri engellemek ve cezalandırmak amacıyla kullanmaları ve engellenmenin saldırganlık düzeyini artıran bir faktör olması, elde edilen bulguyu açıklayabilir. Ailede yaşayan birey sayısının artması^[43] ve annenin çocuğuna olumsuz davranışlar sergilemesi^[43,45] çocuklarda saldırgan davranışların nedeni olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda, Ayan'ın (2007) çalışmasından farklı olarak, anne eğitiminin saldırganlıkla ilişkili olduğu belirlenmiştir.^[43] Çalışma sonuçlarındaki bu farklılıklar, saldırganlığın aile tutumlarından kişilik özelliklerine kadar pek çok faktörle ilişkili olmasıyla açıklanabilir.

Çalışmalar, kardeş sayısı arttıkça babanın çocuğa uyguladığı fiziksel şiddetin ağırlaştığını saptamıştır.^[26,43] Çalışmamızda da iki ve daha fazla kardeşe sahip olmanın yüksek saldırganlık için risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Baba özelliklerinin saldırganlık ile ilişkisini inceleyen diğer çalışma bulgularına benzer şekilde, babanın ilkökul mezunu olmasının yüksek saldırganlığa neden olduğu belirlenirken, literatürde belirtilenin aksine babadan şiddet görmenin yüksek saldırganlık düzeyi için değil, orta düzey saldırganlık için risk faktörü olduğu belirlenmiştir.^[43] Çalışmamızda, yüksek düzey saldırganlık için önemli risk faktörlerinden biri de babanın anneye fiziksel şiddet uygulanmasıdır. Çocuğun, ev içinde, babanın anneye uyguladığı fiziksel şiddete tanık olması, davranışı modellemesine ve ileriki yaşamında sorun çözme yöntemi olarak fiziksel şiddeti kullanmasına neden olabilir.^[21] Bulgumuzu destekleyecek şekilde, aile içinde babadan anneye yönelen fiziksel şiddete tanık olmanın, bireylerin saldırgan tutumlarını artırdığı^[35,45] ve daha fazla fiziksel şiddet uyguladıkları^[46,47] bildirilmiştir. Ayan'ın (2007) çalışmasında, bulgumuzdan farklı olarak, babadan anneye fiziksel şiddet varlığının saldırganlık düzeyini artırmadığı belirtilmiştir.^[43] Farklılık, Ayan'ın daha küçük yaş grubu ile çalışması ve katılımcıların evde babadan anneye yönelen fiziksel şiddeti fark etmemesi ile ilişkili olabilir. Aile içinde, hem anne / babadan çocuğa yöneltilen hem de erkekten kadına yöneltilen şiddet davranışı, şiddetin nesilden nesile aktarımının en önemli nedenlerinden biri olabilir.^[17] Şiddetin ortaya çıkmadan önlenmesi bu nedenlerle son derece önemlidir. Hemşirelik öğrencilerinde saldırganlık eğilimlerinin tespiti, erken dönemde öfke yönetimi becerilerinin kazandırılabilmesi ve saldırganlığın önlenmesi açısından önemlidir. Hemşirelik öğrencilerinin bu becerileri kazanması, gerek iş yaşamında, gerekse özel yaşamında

karşılaştığı sorunları saldırganlık göstermeden doğru iletişim teknikleri ile çözmesine olanak sağlayacaktır. Özellikle zor hasta ve zor hasta yakını ile karşılaştığında yaşanacak gerilimin azaltılmasında hemşirelere önemli roller düşer. Hemşirelerin bu rolü yerine getirebilmeleri, öfke kontrol becerilerini doğru kullanabilmeleri ile mümkündür. Öfke kontrol becerileri, öfke ve saldırganlık yönetimi programları ile geliştirilebilir.^[30,31,44] Saldırganlık riski yüksek hemşirelik öğrencilerinin mezuniyet öncesi bu programlara katılmaları faydalı olabilir. Ayrıca, hemşirelerin özellikle psikiyatri hemşirelerinin bireyler ve ailelere yönelik danışmanlık rolleri dikkate alındığında, saldırganlıkla mücadelede önemli bir güce sahip oldukları düşünülebilir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmamız, hemşirelik bölümü öğrencileri ile gerçekleştirildiği için, çalışmadaki erkek katılımcı sayısı düşüktür. Çalışma belli bir grupta yapıldığı için genellenemez.

Sonuç

Çalışma sonucunda, yüksek düzey saldırganlık için anneden fiziksel şiddet görmek, fiziksel şiddet uygulamak, erkek olmak, babanın anneye fiziksel şiddet uygulaması, annenin ilkökul mezunu olması, babanın ilkökul mezunu olması ve kardeş sayısının iki ve daha fazla olması risk faktörleri olarak belirlenmiştir.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak;

- Hemşirelik okullarında saldırganlık eğilimi yüksek öğrencilerin tespit edilmesi ve önceden hazırlanan öfke kontrol becerileri geliştirme eğitimlerine katılımlarının sağlanması,
- Anne-babalara yönelik eğitim programlarının hazırlanması faydalı olabilir.

Kaynaklar

1. World Health Organization. Preventing Youth Violence: An Overview Of The Evidence. Geneva, Switzerland 2015:4-18.
2. Center of Disease Control. Youth Violence Prevention at CDC from: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/youthviolence/riskprotectivefactors.html>. Erişim tarihi:10.2015.
3. TBMM Araştırma Komisyonu Çocuklarda ve gençlerde artan şiddet eğilimi ile okullarda meydana gelen olayların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan (10/337,343,356,357) esas numaralı meclis araştırma komisyon raporu. Ankara: MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2007.
4. Evans SE, Davies C, Dilillo D. Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and Violent Behavior* 2008;13:131-40.
5. Moylan CA, Herrenkohl TI, Sousa C, Tajima EA, et al. The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behavior Problems. *J Fam Violence* 2010;25:53-63.
6. Ballard ME, Rattley KT, Fleming WC, Ashley PK. School Aggression and Dispositional Aggression among Middle School Boys. *Research in Middle Level Education Onlin* 2004;27:1-11.

7. Fromm E. İnsandaki yıkıcılığın kökenleri. (Alpagut Ş, çeviri editörü). İstanbul: Payel Yayınları; 1993.
8. Freedman JL, Sears DO, Carlsmith JM. Sosyal psikoloji. (Dönmez A, Çeviri Editörü). İstanbul: Ara Yayıncılık; 1989.
9. Riches D. Şiddet: Antropolojik Açıdan (Hattatoğlu D, çeviri editörü). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi; 1986.
10. Köknel Ö. Kişilik: Kaygıdan Mutluluğa. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi; 1995.
11. Gordon T. Etkili ana baba eğitimi. (Aksay E, Özkan B, çeviri editörleri). İstanbul: Yapa Yayınları; 1999.
12. Buss A. The psychology of aggression. New York: John Wiley; 1961.
13. Lui JH. Concept analysis aggression. *Issues in Mental Health Nursing*. 2004; 25: 693- 714.
13. Liu J. Concept analysis: aggression. *Issues Ment Health Nurs* 2004;25:693–714.
14. Phulia S, Chadha NK, Surinder N. *Criminology: A psychological and antropologic alanalysis*. Delhi: Friends Pub; 1992.
15. Semiz U, Basoglu C, Cetin M, Ebrinc S, et al. Body dysmorphic disorder in patients with borderline personality disorder: prevalence, clinical characteristics, and role of childhood trauma. *Acta Neuropsychiatr* 2008;20:33–40.
16. Nesdale D, Lambert A. Effects of experimentally induced peer-group rejection on children's risk-taking behaviour. *European Journal of Developmental Psychology* 2007;5:19–38.
17. Bandura A. *Sociallearning theory*. Englewood Cliffs (NJ): Prentice-Hall; 1977.
18. Riggs DS, Caulfield MB, Street AE. Risk for domestic violence: factors associated with perpetration and victimization. *J Clin Psychol* 2000;56:1289–316.
19. Shaffer JN, Ruback RB. Violent victimization as a risk factor for violent offending among juveniles. *Juvenile Justice Bulletin*. NCJ 195737. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. 2002. Retrieved June 17, 2012, from: http://www.ncjrs.org/html/ojjdp/jjbul2002_12_1/contents.html.
20. McKinney CM, Caetano R, Ramisetty-Mikler S, Nelson S. Childhood family violence and perpetration and victimization of intimate partner violence: findings from a national population-based study of couples. *Ann Epidemiol* 2009;19:25–32.
21. Cüceloğlu D. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul, Remzi Kitabevi; 2002.
22. Öğülmüş S. Okullarda şiddet ve önlenmesi. Gelbal S, editör. *Okullarda Şiddetin önlenmesi: Mevcut uygulamalar ve sonuçları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları; 2007. s. 25–48.
23. Karaman Kepenekçi Y, Çinkır Ş. Lise düzeyi öğrenciler arasında zorbalık. *Yayınlanmamış araştırma raporu*, Ankara Üniversitesi, Ankara; 2002.
24. Özgür G, Yörükoğlu G, Baysan Arabacı L. High School Student's Perception of Violence, Level of Tendency to Violence and Effective Factors. *Journal of Psychiatric Nursing* 2011;2:53–60.
25. Kaya F, Bilgin H, Singer MI. Contributing factors to aggressive behaviors in high school students in Turkey. *J Sch Nurs* 2012;28:56–69.
26. Duran S, Ünsal G. Öğrencilerin Aile İçi Şiddete Maruz Kalma Oranı ile Başkalarına Karşı Şiddet Kullanımı ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişki. *Literatür Sempozyum Psikiyatri Nöroloji Davranış Bilimleri Dergisi* 2014;1:2–8.
27. Buss AH, Perry M. The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology* 1992;63:452–9.
28. Buss AH, Warren WL. *The Aggression Questionnaire manual*. Los Angeles: Western Psychological Services 2000.
29. Can S. Aggression Questionnaire adlı ölçeğin Türk popülasyonunda geçerlik ve güvenilirlik çalışması. [Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi] GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi, Psikiyatri Servisi; 2002.
30. Karataş Z. The Effect of Anger Management Programme through Cognitive Behavioral Techniques on the Decrease of Adolescents Aggression. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2009;26:12–24.
31. Karataş Z, Gökçakan Z. The Effect of Group-Based Psychodrama Therapy on Decreasing the Level of Aggression in Adolescents. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 2009;9:1407–52.
32. Averill JR. Studies on anger and aggression. Implications for theories of emotion. *Am Psychol* 1983;38:1145–60.
33. Bacioğlu SD, Özdemir Y. Aggressive Behaviors in Elementary Students and Their Relationship to Age, Gender, Academic Success and Anger. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2012;2:169–73.
34. Slovak K, Carlson K, Helm L. The influence of family violence on youth attitudes. *Child and Adolescent Social Work Journal* 2007;24:77–99.
35. Nicholas KB, Rasmussen EH. Childhood abusive and supportive experiences, inter-parental violence, and parental alcohol use: Prediction of young adult depressive symptoms and aggression. *J Fam Violence* 2006;21:43–61.
36. Archer J, Holloway R, McLoughlin K. Self-reported physical aggression among young men. *Aggressive behavior* 1995;21:325–42
37. Gürkan ÖC, Yıldız H. Experience of Violence Victimization and Perpetration in Youth's. *Factors Associated With Violence Perpetration Glo. Adv. Res. J. Soc. Sci* 2013;2:87–93.
38. Menard S, Weiss AJ, Franzese RJ, Covey HC. Types of adolescent exposure to violence as predictors of adult intimate partner violence. *Child Abuse Negl* 2014;38:627–39.
39. Alikasifoglu M, Erginoz E, Ercan O, Uysal O, et al. Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *Eur J Public Health* 2004;14:173–7.
40. Wahdan I, El-Nimr N, Kotb R, Wahdan A. Risk of aggression and criminal behaviour among adolescents living in Alexandria Governorate, Egypt. *East Mediterr Health J* 2014;20:265–72.
41. Halpern CT, Spriggs AL, Martin SL, Kupper LL. Patterns of intimate partner violence victimization from adolescence to young adulthood in a nationally representative sample. *J Adolesc Health* 2009;45:508–16.
42. Page AZ, İnce M. A Review of Domestic Violence. *Türk Psikoloji Yazıları* 2008;11:81–94.
43. Ayan S. Aggressiveness tendencies of the children exposed to domestic violence. *Anatolian Journal of Psychiatry* 2007;8:206–14.
44. O'Donnell L, Stueve A, Myint-U A, Duran R, et al. Middle school aggression and subsequent intimate partner physical violence. *Journal of youth and adolescence* 2006;35:693–703.
45. Holmes MR. Aggressive behavior of children exposed to intimate partner violence: an examination of maternal mental health, maternal warmth and child maltreatment. *Child Abuse Negl* 2013;37:520–30.
46. Jewkes R, Penn-Kekana L, Levin J, Ratsaka M, et al. Prevalence of emotional, physical and sexual abuse of women in three South African provinces. *S Afr Med J* 2001;91:421–8.
47. Vahip I, Doğanavşargil Ö. Domestic Violence and Female Patients. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2006;17:107–14.